

ELEKTRON TIJORAT JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR

J.Aripov

(aripovjavohir@gmail.com)

Ushbu maqolada: elektron savdoda integratsiya jarayonlarini rivojlantirishning nazariy, amaliy va strategik asoslari o‘rganildi. Mahalliy va xalqaro tajriba misolida integratsiya samaradorligi tahlil qilinib, O‘zbekiston sharoitida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan takliflar ishlab chiqildi.

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida elektron savdoni rivojlantirishda texnologik innovatsiyalar muhim strategik omilga aylanib bormoqda. Dastlabki bosqichda faqat veb-do‘konlar darajasida bo‘lgan elektron tijorat bugungi kunga kelib raqamli ekotizimlar darajasiga ko‘tarilmoqda. Aynan shu transformatsiya jarayonida zamonaviy texnologiyalar — sun‘iy intellekt, bulutli hisoblash, ma‘lumotlar tahlili, mobil texnologiyalar va blokcheyn texnologiyalari — elektron savdo subyektlari o‘rtasida integratsiyani kuchaytirishda hal qiluvchi rol o‘ynamoqda.

O‘zbekistonning elektron savdo bozori hali shakllanish bosqichida ekanligi bois, zamonaviy texnologiyalarni maqsadli va bosqichma-bosqich joriy etish orqali sezilarli natijalarga erishish mumkin. Bu yondashuvda texnologiyani joriy etishdan ko‘ra muhimroq bo‘lgan jihat — ularni butun boshqaruv zanjiri bilan integratsiyalashdir. Ya’ni, faqat CRM yoki ERP joriy qilish emas, balki ombor, buyurtma, marketing va mijozlar bilan aloqa tizimlarini yagona platformada ishlashga o‘rgatish masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Masalan, ERP tizimi moliyaviy va operatsion ma‘lumotlarni to‘plashda muhim rol o‘ynasa, WMS logistikada harakatlanadigan tovar oqimini real vaqt rejimida kuzatishga xizmat qiladi. CRM esa mijozlar bilan aloqani avtomatlashtirib, marketing samaradorligini oshiradi. Bu tizimlar mustaqil holatda ishlaganda ham foyda beradi, lekin ularni o‘zaro bog‘liq shaklda ishlatish biznes jarayonlarni keskin soddalashtiradi, xarajatlarni kamaytiradi va foyda marjasini oshiradi.

Quyidagi jadval orqali O‘zbekiston sharoitida zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etishning asosiy istiqbollari ko‘rish mumkin:

1-jadval. Elektron integratsiya uchun zamonaviy texnologiyalarning asosiy turlari va kutilayotgan iqtisodiy samarasi

Texnologiya turi	Qisqacha tavsif	Kutilayotgan foyda (%)	Amalga oshirish muddati
AI asosidagi tavsiyalar	Mijoz harakatlarini tahlil qilib mahsulot taklif qiladi	+18 % savdo o‘ssishi	3-6 oy
ERP + WMS + CRM	Moliyaviy, ombor va mijoz ma‘lumotlarini	-22 % xarajat	6-12 oy

integratsiyasi	birlashtiradi		
Chatbot texnologiyalari	24/7 avtomatlashtirilgan mijoz qo'llab-quvvatlash	-30 % xizmat xarajati	1-2 oy
Big Data Analytics	Xarid xatti-harakatini bashoratlaydi	+15 % konversiya	3 oy
Blockchain ko'rsatuvi	Mahsulot harakatini real vaqtda ko'rsatadi	+100 % eksport ishonchliligi	12 oy

Hozirda O‘zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan "2023–2026 yillarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi"da aynan elektron savdo sohasini ilgari surish, mahsulot va xizmatlar eksportini raqamli tizimlar orqali boshqarish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangani, integratsiyalashuv imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, IT Park orqali startaplarni qo‘llab-quvvatlash, UzCard va HUMO tizimlarining onlayn to‘lov platformalari bilan integratsiyalashgani, soliq va bojxona tizimlarining avtomatlashuvi – bular barchasi innovatsion modellarni joriy qilishga qulay shart-sharoit yaratmoqda.

Jadval ko‘rinishida quyidagi tahliliy ma’lumotlar orqali O‘zbekiston sharoitidagi imkoniyatlarni aniqroq tasavvur qilish mumkin:

2-jadval. *O‘zbekistonda innovatsion integratsion modellarni joriy etish sharoitlari va bahosi*

Ko'rsatkich	Mavjud holat	Baholash (1-5)
Texnik infratuzilma	Mobil aloqa va internet yaxshi, lekin serverlar cheklangan	4
IT mutaxassislar sifati	Kuchli xususiy sektor bor, lekin malakali kadrlar yetarli emas	3
Moliya va investitsion imkoniyatlar	Grant va subsidiyalar mavjud, lekin tijorat krediti qiyin	3
Raqamli to'lov tizimlari	UzCard, Payme, Click keng tarqalgan	5
Fullfilment va logistika	Yirik shaharlar bilan chegaralangan	3
Qonunchilik va huquqiy bazaning mosligi	Yagona markazlashgan tartibga solish yo'q	2

Ushbu sharoitlardan kelib chiqib, innovatsion modellarni samarali joriy etish uchun quyidagi yo‘nalishlar ustida ishlash tavsiya etiladi:

1. Texnik infratuzilmani milliy serverlar asosida kuchaytirish;

2. IT sohasi bo'yicha oliy ta'limda amaliyotga yo'naltirilgan o'quv dasturlarini joriy qilish;
3. Integratsiyalashgan xizmatlarni ishlab chiqayotgan kompaniyalar uchun soliq imtiyozlari berish;
4. Fulfillment markazlarini viloyatlarda tashkil etish uchun davlat-xususiy sheriklik dasturlarini kengaytirish.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi PQ-4699-sonli qarori “Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida”.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 15-iyundagi 374-sonli qarori “Tashqi savdo jarayonlarini raqamlashtirish to'g'risida”.
3. “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategik dasturi. O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi.
4. Statistika agentligi ma'lumotlari: www.stat.uz (2024-yil birinchi chorak statistik axborotlari).
5. Turdaliev Sh. *Elektron tijorat asoslari*, Toshkent: 2022.
6. Statista, Global eCommerce Market Outlook 2024. www.statista.com
7. Laudon, K.C., Traver, C.G. *E-commerce: Business, Technology, Society*. Pearson Education, 2023.